

A SZERELEM ELMÉLETÉBŐL.

Az emberi kebel vágyainak legméltóbbik tárgya a másik nemű ember. Akkor boldogít legjobban, a mit akartunk, ha lehetőleg sok eredeti ösztönt és mesterséggel élesztett szükséglet elégít ki; legállandóbban pedig akkor, ha célzott ért ösztöneink és csinált szükségünk keveset változnak az életkor, vagy külső viszonyok szerint. E tökéletes állapot maga egyedül a szerelem. Mert a férfi és nő egymásban már eleve igazi gyönyörűségét találja, a mennyiben egymásra nézve mind az alsóbb érzéki, mind a szívbeli és szellemi törekvések egész seregének céljául szolgálnak. A számos részletből erősödő aesthetikai érzelmű másutt vágygyá nem is alakul, mint csupán a nemek kölcsönös vonzalmában; azért ez az ember egész valóját képes betölteni: mert itt a szépség minden tényezője maga iránt való akarattal elhatározásra ingerel, holott önnön érvényesítése céljából a másik fél nyújtotta előnyöket viszont használni törekszik.

A két nem testi, lelki ellentettsége a szerelemben szabad, azaz magától kívánczó egyesülés végett gerjed hatásra, tehát benne a szépség erkölcsileg, azaz tettek útján létesül.

És hogy ez így legyen, azt a két fél alkotása teszi mulhatatlanul szükségessé. Mindeniknek olyan a szervezete, hogy csak a másikban leli célját, tehát különben tevékenységük lehetetlen, és így lételük is ellenmondás. Nem csupán a megismert való ellenállhatatlan szeretete forog itt kérdésben, hanem az önnön valóság biztosítása is. Erőszerzés és erő kifejtés, receptivitás és spontaneitás egyben: azért mondják, hogy a szerelem erőssé tesz, az életnek érdeket ad, a szunnyadó tehetségeknek pedig biztos célzott és irányt.

Minél gazdagabb a két szív s a két szellem tulajdonságokban minél bővelkedőbb, annál értékesebb kincsek jutalmazták érintkezésüket; mert a lélek gazdagsága olyan, hogy nem fogyatkozik meg, ha mély aknáiba bámuló elragadtatással hatolunk, hanem inkább örökön új kincseket tár elénk, melyek mindaddig rejtve voltak, míg napfényrehozataluknak valódi célja el nem érkezett. Nemcsak szellemes egyének képesek hatalmas szerelemre; hanem szerelem csupán szellemes, gyöngéd és nemes lelkeket boldogíthat meg nem fogyatkozólag.

Schopenhauernek Hartmann által is elfogadott azon pessimistikus nézete, hogy a szerelmesek álmodott boldogsága nem egyéb hitvány csalódásnál, mely csak arra való, hogy az öntudatos belátást akarata és érdekei ellen is, mintegy rászedve, a jövő nemzedék kedvéért áldozatokra kényszerítse, nem felel meg, sem a természet őszinte igazságának, sem a szerelem igaz fogalmának, mely nem egyedül a nemet föntartani való, hanem inkább, hogy általán benne az ember minden tehetsége méltó rendeltetést találjon.

A szerelem kifejlesztésére szolgálhat a nemi ösztön is; de a szerelem épen nem egyenes, egyetlen ébresztője a nemi ösztönnek: mert biz ez szerelem nélkül is elég erős sok igaz és képzelt érdeknek legyőzésére, tehát a nemzésre is, ha nem volna is pusztá ráfogás, hogy erről lemondani valódi értelmes érdekünk lenne.

Az ösztönszerűség jogait vitatván Hartmann »Philosophie des Unbewussten« című munkájában, így ír: »Mikor a szerelem fata morganája feltűnik, mely az ígéret üdvét a kelő hajnal biborának dicső ragyogásában mutatja, akkor a szerelmes lelkében titkosan dereng a sejtelem, hogy örök egyesülés van az öntudatlan létben, s gonosz természetellenesség elválasztva élni. Majd tüzei a vágy, lerontani az akadályt közte és kedvese közt, elveszni, beleolvadni azon lénybe, mely neki sokkal becsesebb önnön énjénél, hogy mint a Phönix elégyve a szerelem lángjai közt, csak szerelmese lényének öntudatlan, önállótlán részeképp jusson a boldogabb közös létele! . . . De azért még sem olvad szét az egyén öntudatának határozottsága egészen a kéj- és élvezetekben, hanem üdvözítő álmából gazdagodva s boldogulva ébred fel, megtalálván mindazt, a miért ösztönei kezdettől fogva

voltak és fejlődtek, érzelmei forrongtak, s képzelme nyugtalanul fáradott.»

A két nem összes valósága egymásra van utalva, egymás nélkül czéltalan és félszeg mindenik.

Már külső alakjukban a kölcsönös kiegészítő szükségére mutatkozik. A férfitermet jellemző élességéhez, majdnem szegletes-ségéhez képest tetszetős szelídek a női alak finom domborulásainak egybeolvadó, gyengéd hullámai.

A férfi egyénisége kifejelettebb, tehát testének is minden része erőt mutat, tagjai hatásra és alkotásra szabvák. Mivel a nő egyénisége ellenben határozatlanabb, s gyenge természete az általánosságban nyugszik: azért nem is lép ki küzdelemre, hanem áradó érzelmeiben boldog ott is, hol a férfi nem tudja szilárdan építeni világát; jelleme a befogadás, az ellentéteknek gyengéppé kiegyenlítése, javít, csinosít, hol a férfi rombol, és újra, meg újra megkísérti az alkotást: ennél a fej, a gondolatok és munkáló ész műhelye kifejelettebb, a mell, a bátorság széke, szélesebb és emelkedettebb: de a nő finomabb szerkezetű külsején öszhangzó kellem ömlik el, alakja kisebb, hanem megnyerő, és behizelgő mozdulataival kecses.

Humboldt Vilmos mondásaként a férfi-test arányai szembetünöbben felelnek meg a művészet követelésének; de, mivel a kényszerből ment szabadság a szépségnek lelke, a női alak az egyes részek mereven kirívó határozottsága híján mégis szebb.

A tisztán benső, vagy lelki tevékenység hasonló ellentéttség képét tünteti fel a két nemből. A nő tehetsége minden részletében inductív, az ösztön, tapintat és sejtés színezetével. Gondolkodását nem vezetik szigorúan határozott elvek, az okokat nem méri pontos érték szerint, mégis eltalálja az igazat s a dolgok összefüggését ott is, hol világos jelekből azt kiszámítani nem is lehetne. Ösztönei öntudatlanul vezetvén, érzelmeiben keres és talál eligazodást akkor is, mikor a férfit épen reflexiói kényszerítik botlani; mert ez deductive szeret eljárni, biztos elvekből alapítván meg az egyes eseteket, s ez elméleti szigorúság akárhányszor nem tudja méltatni a gyakorlat könnyed alkalmait. Örökké bizonyít tehát néha megbizhatatlan okokkal is. A nő e helyett raga szkodik szíve sejtelmes meggyőződéséhez és hitét nem képes megingatni sem elvszerűség, sem az álbölcsesség

fogása. Mint mikor az eszme elragad, s a valósítást, vagy kivített a művész, a fogalom-alkotást, vagyis a gondolat megnyugtató rendezését pedig a tudós a célokhoz való öntudatlan ragaszkodás, mintegy ösztöni felbuzdulás alatt végzi. A szellemi működés e kétféle szükséges mozzanata; ez öntudatos értés, meg a sejtő öntudatlan bizalom a kétféle ember közt külön-külön tiszta elemében van megosztva. Nem csuda, hogy a férfinak meggyőződését lehet elámítani, a nőnek pedig bizodalját rászedni. A cselekvés és élet gyakorlatában is a férfi határozott erkölcsi elvek nélkül botlik és eltéved, míg a nőt hite, gyöngéd érzése bonyolult körülmények közt is jó ösvényen vezeti.

A kiegészítés szükségének érzete még a férfi- és nőjellem keretén belül eső eltérésekhez képest is érvényesül. A kemény akaratu férfias nő a hajlékony gyengéd, mintegy asszonyias férfiakhoz inkább vonzódik, és megfordítva.

A hol a jellemekek szélsőségükben nagyon erősen fejlettek, a szükséges összesimulás nehezen esik. Sok kivánságról kellene a másik fél engedékenységének reménye nélkül lemondani, tehát végre a családok serege s a kielégítetlen követelések elviselhetetlenül sivárrá tehetik az életet. Ez az oka, hogy aránylag elég gyakran látunk nagy szellemű férfiakat közönséges nők karjai közt keresni a szerelem boldogságát, és jelesebb nőket sem a férfiú felsőbbségét nem tűrni, sem a családi élet csendes teendőiben méltó életfeladatot nem találni. A férfi könnyebben köt mesalliance-ot; de a nő, ha hamarabb ellehetnek is gyakorlati eredmény nélkül vonzalmai, ezekben bizonyára még különösebb hóbortokra képes.

Legszerencésebb akkor a helyzet, mikor a felek mintegy eredetileg egymásnak termettek; de még mindig elég tűrhető, ha az egyik fél nagy alkalmazkodó hajlama önkénytelen és sérényen dolgozik az összeillesztésen; végre a harmadik, vagy legalacsonyabb foka az üdvözülésnek az, hogy az érdek és józan okosság szántuzándékosságával a felek, a mint mondani szokás, lassan-lassan összeörödnek.

Az összehangzás azonban a legjobb esetben sem oly tökéletes, hogy célját nem ért ösztön, teljesületlen vágy ne maradjon elég; jó szerencse, hogy a gyors képzelem itt is segítségre siet. Így a fogyatkozást alig érezzük, mert, ha egynémely tekintet-

ben boldogulunk, e boldogság képzetét annyira kidolgozzuk, hogy az végtére egész öntudatunkat betölti és többé-kevésbé a kellemetlenség pozitív jelentkezése ellen is vértézve van a kebel. Minél kevesebb pontra nézve szükséges e mesterkedés, annál jobban közeledik a szerelem ideáljához, mely kísértéstől nem fél, mert olyan hatalmas, hogy a pokol kapui sem vesznek erőt rajta.

Az ösztönélet végtelen gazdagsága a szerelem boldogításának is kiapadhatatlan forrásává lehet. Ha az eredetileg szükségesnek érzett szoros egymáshoz simulást a két természet nagy ellentétei, vagy kirívó hibái nem lazítják, akkor a szeretők mindenkében csak oly ösztönök ébrednek, vagy fejlenek erőssé, melyek a másik természete alapján gyökeret verhetnek. A többi ösztön pedig, melynek sem ingere nincs, sem kilégítést nem nyer, visszaverődik önmagába és lassanként elcsenevész, vagy kihal úgy, hogy a szeretők természete egymáshoz való alkalmazkodásukban sajátos egyéniségéből valamit okvetetlenül elveszt; mert a kezdetől való abszolút összeillőség a gyakorlatban úgy szólván nem levőnek vehető.

Minél magasabb ösztönök fejlettek s minél gazdagabb lelki élet alakult a kölcsönhatás alatt, természetesen annál nehezebb, a szeretőt változtatva, máshoz alkalmazkodni, azaz megint más-kép alakulni át.

A magasabb értelemben vett emberi szerelem ismétlődése majdnem lehetetlen; mert az két határozott egyéniség összeállításán alapulván, újabb egyénekhez simulni annyit tenne, mint a saját természetet a maga valóságából kiforgatva utóbb határozatlan semmivé tenni, a mi fejlettebb szellemre és önállóbb jellemre nézve valóságos képtelenség. A hol pedig szerelem még nem volt, annak létrejövetelét több szerető tartása, mint pl. a polygamia, már eleve végkép megakadályozza. A hol az állati durvaságból még nem emelkedett ki az ember, vagy a hol az érzékiség nagy raffineriája a nemesebb ösztönnek, vagy a magasabb rendű kéj vágyának már csaknem ébredését is elnyomja: olyan körökben sokszor nincs otthon a valódi szerelem; helyette annak nemtelen surrogatumaikat alkalmazzák, hiu kísérletek, a teljes kiábrándulástól való örökös félelem mellett. Hiába! »Kéjt vesz, ki sok kéjt szórakozva kerget.« (Vörösmarty.)

Egyáltalán maga az érettebb kor is igen nehezíti az ekként már kifejtett egyéniség átídomulását; mégis ha ilyenkor a másik fél még nagyon is fejletlen, kora és egyéb okok miatt, vagyis az alkalmazkodásra és maga alárendelésére mintegy hivatva van, keletkezhetik szerelemből és szolgálatra való készségből, valamely kétséges középszer; de ez vajmi különböző a hatalmas és alkuvást már nem is ismerő szerelemtől.

Ha magas értelmiség és viszonylag tökéletes szívműveltség ez egyesülés által az abszolút tökéletesség felé közeledhetik, akkor valóban ez leszen az emberi boldogság netovábbja.

De mikor a sejtelmes ösztönszerűség állapotából kibontakozottan, céljainkra, eszközeinkre nézve világosan öntudat mellett, csupán csak az érzéki kérért való epedés, vagy csupán csak értelmi, vagy csupán csak esztétikai gyönyörűség vágya készíttet szerelmezt választani: ez a különös érdek követelte viszony hasonlít a szerelemhez, de nem az. Heve és egyéniségünkben gyökerező mivoltja még szerelemnek minősítené, ha öntudatossága a barátsággal nem tenné rokonabbá; mert ez utóbbit csakugyan az érdekközösség, a választott életpálya, főleg az ifjúkori tanulmányok és az akkor hajhászott élvezetek azonossága. egyáltalán pedig a gyakorlatilag mindakét félre nézve fontossá vált eszmékörök vonatkozása ébreszti és élteti.

A barátság az érintkezés közös pontján túl elnéző, sőt nagy-lelkű tud lenni, éppenséggel nem követelvén az egész egyén alkalmazkodását. A két természetnek egymást kiegészítő volta nemi különbség nélkül is szerelemszerű vonzódást teremt közöttük, legalább a barátságot a közönségesnél minden esetre erősebb kötelékekkel fűzi szorossá!

A szerelem mindent nyújt, de viszont mindent is követel; ős ösztönei által tudja, hogy boldogságra való összes törekvéseinek föltételei mind megvannak az ő másik felében, a kit csak a sors jóvoltából sikerült felfödöznie!

Mivel vágyainkat éppen a kielégítés növeli, tudvalevő, hogy minden mámort keserves kiábrándulás szokott követni: de az igazi, nemesebb értelmű szerelem, az érzéki és szellemi élet összes szükségeire kiterjedvén, mindig képes valamivel többet, valami mást is nyújtani, mint a mit éppen benne kerestünk, azért kincsei elfogyhatatlanok és kiaknázhatatlanok.

Valóban a szerelmi egyesülésbeu lesz emberré az ember. Mint Plátó beszélé, eredetileg egységben élt a két nem; de oly hatalmas volt e tökéletes boldogságu ember, hogy fönsége magukat az isteneket is megreszketteté: tehát Zeus szétszakasztá, hogy legyen férfi és nő. Apollo ugyan behegesztette seböket, de lelkök bánatos maradt, szívök egymásért epedett. Végre segített nyomorukon a vigasztaló szeretet, megérkezvén Eros személyében az égből, hogy körülhálózza öket édes boldogsággal, egymás mellé helyezze, hogy az egyik szíve felelhessen a másiké dobbanására, s az egyikben özönlő tűzfolyam átsaphasson a másikba forogni egy közös körben.

Budapest.

Dr. Babics Kálmán.